

life-world as a complementary concept to the three formal validity worlds, which is central to Habermas' theory of society and implicates a mere reduction of cultural values sphere, is doubtful regarding the «clash of cultures» in the late-capitalist society. Consequently, the universal validity claims suggested by Habermas should be considered as general concepts, worked out according to the certain types of speech acts and discourses. That is why these principles retain their validity only separately in the

limited areas and should be very cautiously used in everyday practice as counterfactual assumptions of the argumentation subjects toward each other.

Key words: communicative rationality, argumentation criteria, Stephen Toulmin, universal validity claims, Juergen Habermas, life-world, formal validity worlds.

Надійшла до редколегії: 18.04.14 р.

УДК 130.1+13

А. М. Дондюк

Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України (м. Київ)

**ФЕНОМЕНОЛОГІЧНА РЕДУКЦІЯ – КОГНІТИВНА ПРОВОКАЦІЯ
ЧИ РУЙНАЦІЯ НОРМАТИВУ В ТВОРЧОСТІ ЖОРЖА ПЕРЕКА**

Аналізується теми редукції, редукційного, когнітивного досвіду, інтенціонального в контексті теперішності у межах сучасного філософсько-антропологічного знання, його трансцендентальні виміри. Розглянуто творчість письменника Жоржа Перека, зокрема його фіксації та описання речових предметів без пошуку при тому їх само-сислової наповненості. Досліджуються більш конкретні пізнавальні інтерпретації редукційного, а водночас звертається увага на тему редукції як антропологічної проблеми часу, її соціокультурну змінюваність, соціокультурну універсальну практику.

Ключові слова: представлення, предметність, об'єктивний смисл, редукція, редукційність, інтенційність, плінність, об'єкт досвіду.

Метою автора в рамках представленої до уваги читача статті є розгляд теми редукції, редукційного, когнітивного досвіду, інтенціонального в контексті теперішності у межах сучасного філософсько-антропологічного знання, його трансцендентальні виміри. Наразі важливо наголосити, що саме сьогодні увагу суспільства привертають більш конкретні та багатомірні питання історичного часу, тож звернення до означеної теми дає змогу розглянути визначені питання через концепти феноменологічного представлення. В контексті нашого аналізу, як на мою думку, зацікавлення викликає творчість відомого французького письменника Жоржа Перека.

В контексті сучасного антропологічного досвіду редукційне дозволятиме мені вказувати на певне домінування над виниклими смислами, а також на наявність примату сприйнятого щодо наявних смислів. Звертаючи увагу те, як репрезентують себе в межах пізнавального самі поняття феноменологічного досвіду конститууюча сила деструктивного. Навряд чи можна вести мову про якусь конструктивну безперечності будьчого, і навряд чи зможе ця безперечність бути спрямована та почувати себе конструктивно поруч з якоюсь самоданістю. Виходячи з самого внутрішнього права на становлення в когнітивному знанні нової проблеми, це дозволяє щоразу запитуватись щодо свободи самого тиску, когнітивну неопідність деструктивного для досвіду, а потому і внутрішньої конструктивності та моральної доречності по відношенню до антропологічного знання. Не випадковим, до речі, є бажання «прочитати» структуру редукції, яка завжди вимагала «відчутти» сам принцип редукції як цей тиск «вини».

Наразі важливо наголосити, що філософи, які працюють у межах філософської антропології та феноменологічної традиції ХХ – початку ХХІ століть, досліджують найбільш різноманітні питання, незмінно звертаючись до інших культур, дисциплін і наукових шкіл, тобто до всього спектра чинників, що можна в тому чи іншому вигляді та ступені прояву знайти у суспільстві, – культури, науки і, звісно, до самої людини. У даному разі аналіз творчості Жоржа Перека це скоріш, говорячи словами Зігмунда Баумана «Коли нам бракує методу в пізнанні, чи коли метод підводить нас,

ми звертаємося до оповіді – це суголосно з Умберто Еко. Коли наукова мова не спрацьовує, виходом зі скрутного становища стає вигадка, що витлумачує навколишній світ» [1, с. 163] Вітчизняні та зарубіжні науковці неодноразово звертались до тем редукції, редукційного, когнітивного досвіду, інтенціонального. Зокрема, Ж.Л. Маріон, у своїй праці «Редукція. Пошуки стосовно Гусерля, Гайдегера та феноменології» розглядає вказану тему редукційного, когнітивного досвіду, просторі певних смислів культури, щодо яких можливо порушити конкретні проблеми феномену редукційного, водночас як певного раціонального насильства, а інколи й стану одно-спрямованості чи одно-направленості дії у процесі цього редукційного [2]. Філософсько-антропологічні розмірковування, в контексті методологічного знання, фіксують нашу увагу на висвітленні сучасної ситуації міждисциплінарного аналізу теми на прикладі синтезу феноменології, антропології та когнітивних наук. Послідовне висвітлення сучасної ситуації теми ми зустрічаємо у дослідженнях таких науковців, які працювали на межі філософії й інших наук, як О. Власова, Ю. Цутт, А. Єй, А. Еснар, Ж. Лантері-Лора, Ж. Каруа, А. Мальдіне.

Мета й завдання дослідження спрямована на висвітлення низки питань, зокрема аналіз теми редукції, редукційного, когнітивного досвіду, в контексті теперішності у межах сучасного філософсько-антропологічного знання, його трансцендентальні виміри. Розглядаючи творчість письменника Жоржа Перека, зокрема його фіксації та описання речових предметів без пошуку при тому їх само-сислової наповненості, ми можемо дослідити більш конкретні пізнавальні інтерпретації поняття редукційного, водночас звертаючи увагу на тему редукції як антропологічної проблеми часу, її соціокультурну змінюваність, соціокультурну практику.

Важливість даної проблематики може бути розглянута сумірно до конструктивності у сучасному методологічному знанні, в межах філософської антропології та феноменологічної традиції кінця ХХ – початку ХХІ ст. Здавалося якою мірою гарантії володітиме предметність визначена Жілем Дельозом коли він бажатиме розпізнати насамперед суб'єктивність існуючу для світу: «Щоб суб'єкт існував для світу, необхідно вкласти

цей світ в суб'єкт. Вся ця поєднаність і створить складку між світом та суб'єктом» [3, с. 47]. Однак, як саме проблема метафізичного знання впізнаватиме теми активності суб'єкта, зокрема процеси смислової регуляції, надаючи його баченню фундаментальне втілення: суб'єкт даний як уособлення світу актуальності, але ж саме по цій причині, що світ повинен в кожний момент проглядатись і як втілення духу. Кожна теперішність насамперед, бажає володіти даністю сприйнятого, адже прийняти чогось не розрізняючи для себе актуальне та потенційне покладання неможливо. Власне саме сьогодні не дозволяє згадати про ту «річ», що відчуває сама в собі перевагу, певну окремішність, відмежованість. Це поняття, котрі не можуть себе не розпізнавати в цьому трансцендентальному шифрі стосовно конкретної речі. Водночас «Річ», яка дозволяє прочитувати в собі швидше загрозу розпізнавати якийсь окремий трансцендентальний шифр, попри все це ще й допускає розпізнавати теперішності, як самостійні соціальні порядки.

Показовим є погляд Жоржа Перека, а саме його бажання відчуті твір і водночас створити сам текст, для Жоржа Перека це певний виклик традиції, але водночас можливість бачити ще й нові концептуальні механізми становлення, занурення в певну неусвідомлювану гру зі смыслом. Навряд чи це дасть можливість мені спостерігати чисті виявлення та знахідки «чистих виявлень істинності епохи». Сучасний світ у своїх багатьох практиках погоджується з інтерпретаціями досвіду, які подекуди мають онтологічні наближення. Безперечно, що для сьогодні постає момент конкретності, момент у єдиному людському досвіді. Інша справа, про яку конкретність йтиметься, і в який спосіб конкретність досвіду знову наближуватиме до розуміння навколишнього світу? Онтологічні сприйняття для людини теперішнього існують як можливий поштовх вже до само-бачення речей. Однак, саме розуміння іншості для сучасності водночас можливе у просторі інших тлумачень, що дозволяє помітити саме нові предмети досвіду. Будь-що, сучасний антропологічний досвід змушує себе бачити через певні особливі соціокультурні форми, але водночас дозволяє вдаватись до тем когнітивного досвіду. Зокрема, представлені в статті поняття, об'єкти аналізу, дозволяють запитуватись про особливості досвіду когнітивного, водночас бачити в єдиному просторі з трансцендентальним досвід сучасного в його особливості. Активною темою знання по відношенню до минулого постає людина онтологічного досвіду, а відтак переконання «у чому-небудь конкретному» (*persuader à qch*), в універсальності сприйнятого.

Жорж Перек коли він вестиме мову про себе, зауважує про «окремі чотири різноманітні простори, досягнені в якійсь конкретності форми, котра для себе задаватиметься питанням, але по різному залежно «від спрямованості «до», «від можливості спрямування до», «спрямування до певної форми діяльності». Жорж Перек по відношенню до самого себе констатує – я повз себе відчуваю, що існуючий текст, стаючи саме текстом, вбудовується в цілісне уявлення про літературну творчість автора, проте я ніби не можу дозволити собі в повноті цього смислу фіксувати уяву про інтенційність. Погляд для Жоржа Перека полягає у «фіксації та описанні речових предметів саме без пошуку, до того ж їх само-смислової наповненості» [4, р. 9-12].

Річ, що саме себе бачить перед сприймаючим світом... Чи не в цьому контексті доречно зазначити про інтенційальність як феномен особливого «екрану баче-

ного»? Феномен речі, котра тому і виникає як просто невидимий чи то незнайомий для самого себе феномен, щоб мати право відповідати за певну агресію та активність збоку діючої свідомості. Чи все ж таки доречніше було б розглядаючи «смиловий ряд» розпізнавати й певне «насильство смислового» – принаймні для феноменологічного знання це дає змогу вказувати на феномен «інтенціонального об'єкту свідомості» й розуміючи, що об'єкт не повинен бути чимось таким, чим є власне саме сприйнятий мною об'єкт.

Попри все Жорж Перек веде мову, про те що інколи замовчуючи, ми примушуємо себе абстрагуватись від цілого в досвіді, але що є постійною інтенціональною кореляцією між переживанням та переживаною предметністю. Аналізуючи творчість Жоржа Перека, намагаючись означити тему феноменологічну, значу, що для його героя який у межах відповідного інтенціонального акту, який відбувається у такий спосіб, виявляє інший внутрішній досвід особистісного, залишаючись питанням когнітивного творення. У романі «Людина, що спить...» Жорж Перек, говорить «але й твої пошуки даремні; перед тобою нічого, ні горизонту, ані якогось проблеску... і це тебе не дивуватиме, ти цього і не сподівався. Ти хочеш побачити себе і поза собою, принаймні що примушує визнати ніби все це як сон уявний».[5, с. 26-27] Це когнітивність, від котрої кожному з нас важко позбавитись, як від неусвідомлюваного тиску. Власне дозволяючи когнітивну дію аналізувати як самостійний акт свідомого, як іншу онтологічну реальність, котра спрямовує, активізує існування вторинного. Бути байдужим до теперішнього не означає вороже його сприймати чи ігнорувати. Розуміючи, що «ніби чуєш шум вулиць, воду, що протікає з крану, в коридорі звуки, що долинатимуть з кімнати сусіда, його фуркання, постійний скрип висовуваних та засовуваних ящиків, напади горла та свистіння чайника» [6, с. 16] але схоплюватимеш ти лише якусь нервозність ліній, тонких тріщин на стелі та лише споглядатимеш за рухом тіней. Це ніби і є твоїм життям. Так скаже Жорж Перек про те, як хочеться його свідомості тривати, тоді коли ніби не хочеться нічого окрім самого чекання та забування. Ми, зазвичай, називатимемо теперішнім для себе щось в акті сприйняття предмету, він даний перед нами ніби аподектично. Проте, доки наша уява направлена на цей предмет, а головне доки ми хочемо бачити цей предмет, а не щось інше, власне це дозволить прийти до висновку, що в цій ситуації «передбачуваність» предметного вже складатиме важливу особливість інтенціональних об'єктів. Але для себе усвідомлювати щоразу – що вимушений навчитися забуванню, униканню та затримуванню, інакше зникає сам триваючий для тебе час, споглядаюче на тебе око, як визначив Жорж Перек.

Жорж Перек довгий час бажав приймати саме створення літературного тексту як «обмежувального засобу», а інакше й не розумітиме цю уяву, зафіксовану в цілісності. Це дозволило Жоржу Переку промовляти стосовно правильності, не лишень природності світу як такого; чи не даватиме це змогу нагадувати про предметність, котра була «зримою», звуки для цього автора в тексті «звучали», запахи «пахтіли». Лише мова не була провладною, провладною онтологічно. Хоча мова певний час в ХХ ст. розмислює про самодостатність власного даного, вона саме розшукуватиме в собі різні форми цього «обмежувального засобу»; Жорж Перек розуміючи себе через цю силу тиску, говорить про позитвність негачії як досвіду і він прагнув побачити в собі автора, який має право сказа-

ти – не уподібнюйся тим, для кого маячня постає незримою на яву. «Поглянь! Поглянь і на них» [5, с. 33]. Для сьогоднішнього навіть дія спрямована на відсутність залишатиметься як інтенціональна. Інтенціональне як поняття в досвіді дозволяє мені розглядаючи власний феномен інтенціонального, вдаватися до невизначеності даності. Це для автора роману «Людина що спить» даність щодо субстанції, індивідуальності та об'єктивності героя, іншої предметності світу.

У 1954 році Анрі Ракло, розглядаючи тему аномальної свідомості намагатиметься означити проблему рефлексивного, раціонального та почуттєвого рівня сприйняття, але для нього ця тема знайде себе вже дещо в іншому – чи існує взагалі трансцендентальна норма досвіду, а відповідно, чи маємо ми право говорити, в межах феноменології, про спільні теоретико-методологічні теми, які постають на межі філософії та психіатрії. Дослідник говорить про рефлексивність, раціональність, почуттєвість та про питання трансцендентальності норми мислення, Анрі Ракло розмірковує про тему рефлексивності, раціонального та почуттєвого в досвіді говорячи, що для нього предмет постає саме мисленням трансцендентального, як норми цього мислення.

Карл Бюлер у дослідженні «Факти і проблеми психології мисленних процесів» наблизився до цієї теми, нехай дещо в іншому контексті, намагаючись на рівні саме експериментальних практик наблизитись до розуміння проблеми, відтвореної у «Логічних дослідженнях» Гусерля. Інакше кажучи, питання означені в «Логічних дослідженнях» стосовно трансцендентального та логічного в знанні для феноменологічного досвіду, пізніше багатьма практикуючими психіатрами були означені як можливості на рівні експериментальних практик підійти до теми трансцендентального знання. І саме у метафізичному знанні проблема завжди знаходила себе як проблема одночасовості рефлексивного та емоційного у феноменологічному знанні, зокрема турбуватиметься питаннями єдиного потоку в своїй націленості на об'єкт.

Однак у даному випадку значимо що саме в 60-і рр. Жорж Перек ідентифікує себе з мистецькою групою «Майстерні Потенційної Літератури» («OUvroir de Littérature Potentielle»), розмірковуючи про побудову літературного тексту він розумів, що текст не лише можливістю створення для письменника нових абсолютних правил... Засновниками мистецької групи «Майстерні Потенційної Літератури» були літератор Деймон Кено та математик Франсуа Ле Ліонне, котрий досліджував нові «структури» математичного порядку, засвоює мистецькі та механічні або технічні прийоми «Майстерні Потенційної Літератури» [3, с. 8]. Це для Жоржа Перека і були б оті «обмежувальні засоби», про котрі він говоритиме в своїх текстах і стосовно самого себе також.

Якщо конкретніше то у своїй творчості Жорж Перек використовуватиме певні методи, а саме відмову від використання конкретних букв, а саме від використання певних букв в тексті, пізніше літературні критики говоритимуть про поняття пілограми, говорячи лишень щодо тиску на смисл. Водночас це ще використання якоїсь однієї форми звуку як моновокалізму, подібні методи були популярними у театральних постановках 50-х років. У своєму романі «Зникнення» Жорж Перек вдається до методу поліндром, як можливість одночасового прочитання тексту як з ліва на право, так і з права на ліво. Варто зазначити, що подібна гра з текстом, дає можливість звертись до сучасного, як до іншого соціального по-

рядку представлень в досвіді, водночас акцентуючи на певній необхідності соціально активного театрального прочитання, визнати, що для сьогоднішнього це дозволяє звертатись до сучасного як іншого соціального порядку, представлень в досвіді, але й необхідного соціального активного театрального прочитання. Можливо про це бажання для знаного, соціального даного в досвіді, вже-присутність ворожості, Жорж Перек говоритиме як про сам час, в якому для тебе можливо відчуті і ворожість, однак достатню для того, щоб дізнатись чи визнати, до того ж інколи частково відмежовуючись, утримуватись від... «Час ніколи не зупиняється остаточно, навіть якщо віднині він вже ніяк не сприймається: крихітний пролом в стіні тиші, сповільнений, забутий шепіт, капання, що зливається зі стуком твого...» [5, с. 44]. Жорж Перек ніколи не вживаючи поняття редукції, водночас використовував його у своєму романі «Зникнення», як відповідні мовні конструкції в редукційному досвіді, геніальність провокацій для редукційного, повсякденного досвіду та власне неусвідомлені руйнації мовних норм. Для Жоржа Перека редукція це завжди у всьому сумнів і страх бути похороненим живою. Автор роману «Зникнення» вимовляючи словами свого героя про чайник, котрий закипає, як безперечність; але як про це дізнатись... а раптом це тривожний свист в ньому, коли в ньому закипає вода? Редукція в сучасному світі для людини безперечно не відчуватися за межами дій методологічного насильства. Водночас це дає нам можливість звертатись до поняття «життєвого світу», та задавати питання щодо особливостей редукційного в ньому. Предметом аналізу виступає поняття редукційного, що існує у власному досвіді людини, у даному випадку ми можемо говорити про існуюче в досвіді людини редукційне також може бути предметом аналізу, говорячи не лишень про якоесь звуження мислення, але водночас і про редукцію пережитого, зокрема редукцію пережитого в часі між буттям та речами. Редукційне несе вже в собі ту інтенсивну раціональність, рефлексію стосовно конкретного образу, що ніби дозволяє розпізнавати саму рефлексію в повноті образів. Цікаво нагадати, що наприклад, Ж. Бодрійяр, а він вдавався не лише до винятково лінгвістичного бачення редукційного, говоритиме про мовні абсолютності саме як присутні механізми насильства в досвіді, чи то як зручніше було Ж. Бодрійяру використовувати поняття «одностороннього здійснення насильства». Редукційне дозволить побачити себе в тексті як своєрідно здійснювану свободу. Можливо потрібно нагадати, що досвід редукційного тому і згадуватиметься як особлива форма неспокою, відповідно самим теперішнім світом це незнайомий провокатор щодо вже колись «пережитого знаного».

Але Жорж Перек був занадто талановитою особою, будуючи образ і пишучи про свого героя вимальовуючи певну плінність того протікання, що призупиняється і вислизає, не вдаючись в красу знаного, а разом з тим і красу дивного, не утримуючи нічого, окрім світла та комбінації форм, котрі в ній створюватимуться та розглядатимуться. Відмовляючи когнітивному досвіду в праві замислюватись щодо самих критеріїв та можливості замислюватись про межі наявного когнітивного досвіду, тут звичайно доведеться і саме інтенціональне брати до уваги за межами абсолютного. Нічого не уникатиме окрім твоєї свідомості, але й ти нічого не схоплюєш, а схоплюючи пізно, завжди, занадто, адже віддзеркалювання, тінь, посмішка та уникання, відтворення, що поруч, але й поруч тебе. Інша справа, якою мірою гарантії володіти для себе як абсолютном? Адже кожного разу втікати від

цих понять, це й бути поза їх пам'яті, і вже поза межами страху онтологічного... Але й разом з тим немає виходу, немає шляху, якоїсь правди, лишень панцир та броня; Жоржу Переку залишатиметься кожну мить по іншому, навіть поза себе, вдаватись до поради – не переживай, скубаючи сам предмет!

Бібліографічні посилання

1. Bauman Z. Moral Blindness: The Loss of Sensitivity in Liquid Modernity / Zygmunt Bauman, Leonidas Donskis. – Cambridge, UK : Polity Press, 2013 – 218 p.
2. Marion J.L. Réduction et donation. Recherches sur Husserl, Heidegger et la phénoménologie / J.L. Marion. – Paris : PUF. 1989. – 320 p.
3. Делёз Ж. Складка. Складка. Лейбниц и барокко / посл. В.А. Подороги. пер. Б.М. Скуратова. – М. : изд. «Логос», 1997. – 264 с.
4. Кислова В. Предисловие переводчика/ Перек Жорж. Исчезание / пер. с фр. В. Кислова. – СПб. : Изд-во Ивана Лимбаха, 2004. - 400 с.
5. Perce G. Penser/Chasser / G. Perce – Hachette, Paris – 1985 – 185p.
6. Перек Ж. Человек который спит / пер. с фр. В. Кислов. – М. : Флюид, 2006. – 128с.

Дондюк А. М. Феноменологическая редукция - когнитивная провокация или разрушение норматива в творчестве Жоржа Перека.

Анализируются темы редукции, редукционного, когнитивного опыта, интенционального в контексте настоящего в пределах современного философско-антропологического

знания, его трансцендентальные измерения. Рассмотрены творчество писателя Жоржа Перека, в частности его фиксации и описание вещественных предметов без поиска при том их же - смысловой наполненности. Исследуются более конкретные познавательные интерпретаций редукционного и одновременно обращается внимание на тему редукции как антропологической проблемы времени, ее социокультурную сменяемость, социокультурную универсальную практику.

Ключевые слова: представление, предметность, объективный смысл, редукция, редукционность, интенциональность, текучесть, объект опыта.

Dondyuk A. Phenomenological reduction - cognitive provocation or destruction of the norm in the works of Georges Perce.

We analyze the theme of reduction, reduction, cognitive experience, intentionally in the context of the present within contemporary philosophical and anthropological knowledge, its transcendental dimension. Considered writer Georges Perce, including his recording and description of material objects without searching at why their self-semantic fullness. We study a specific cognitive interpretations reduction, and at the same time drawing attention to the topic of reduction as anthropological problems of time, its socio-cultural variability, socio-cultural universal practice.

Key words: representation, objectivity, objective meaning, reduction, intentionality, the fluidity, the object of experience.

Надійшла до редколегії: 17.04.14 р.

УДК 330.342.141 + 130.2

А. Ф. Захарчук, А. М. Ярош

Національний гірничий університет, м. Дніпропетровськ

КАПИТАЛИЗМ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Рассматривается капитализм как характерный элемент современного постиндустриального общества и его культуры. Производится обзор работ ряда авторитетных зарубежных и отечественных исследователей, которые преимущественно с критической точки зрения подходили к осмыслению данного явления. Также ставится и анализируется вопрос о дальнейших перспективах функционирования капитализма в современном обществе и его культуре.

Ключевые слова: капитализм, общество, культура, отчуждение, буржуазная культура, социализм.

Осмысливая современное состояние и тенденции развития современного общества, актуальным является рассмотрение феномена капитализма, который определил в свое время характер развития западной цивилизации, а в современном мире стал доминирующей формой организации большинства стран. Украинское государство также находится в числе таких стран. Такое положение дел и обуславливает актуальность рассмотрения феномена капитализма в различных аспектах. Данная работа посвящена социокультурным аспектам в осмыслении современного состояния и дальнейших перспектив существования капитализма.

В исследованиях посвященных капитализму, прежде всего делается акцент на экономическом характере данного явления. Капитализм - экономическая система, в которой широко распространена частная собственность на факторы производства, а распределение произведенного продукта, товаров, благ, услуг осуществляется в основном посредством рынка. Капитализму свойственны свободное предпринимательство, конкуренция, стремление производителей и продавцов товаров к извлечению прибыли. Капитализм, будучи социально-экономической системой, тесно связан с общественно-политической системой страны, а иногда во многом предопределяет последнюю [6].

Массовое производство с преобладанием наемного труда называется капитализмом. В этом смысле зачатки капитализма можно обнаружить уже в древности, и тем более в мануфактурном производстве позднего средневековья. Но современный капитализм начинается лишь с изобретения машин, намного увеличившего производство однородных изделий и превратившего наемный труд в регулярную работу у станка, в фабричном цеху [7, с. 177].

Безусловно, что капитализм – это, прежде всего, форма организации хозяйственно деятельности. Однако, как считают многие исследователи, только лишь экономическими определениями капитализм не исчерпывается. Капитализм зачастую ассоциируется, прежде всего, с политической сферой, а в более широком смысле и с универсальным способом бытия общества, культуры в целом. Данная многоплановость понятия «капитализм» создает определенные трудности в прояснении того, с чем следует, или, наоборот, не следует ассоциировать понятие капитализма помимо экономических аспектов: «Центральными в общем описании капитализма являются, т.о., понятия: гражданское общество, правовое государство, многопартийность, демократия, принцип разделения властей, частная собственность, рынок, права человека и др.» [8].